

Степаненко Олена Костянтинівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра соціально-гуманітарної освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради*

РОЛЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ПОДОЛАННІ ВТРАТИ ЦІННОСТЕЙ ТА МОРАЛЬНИХ ІМПЕРАТИВІВ

Сподівання на те, що ХХІ століття стане новим золотим віком людства, не справдилося. Минула вже чверть нового століття, і безліч подій та явищ, що відбуваються на планеті, є безсумнівним підтвердженням цього сумного факту. Закономірно виникає питання: чому так сталося? Чому гучні святкування початку нового міленіуму з феєрверками і застосуванням найновіших технологій на всіх континентах не позбавили нас воєн, наростання екологічних проблем, ігнорування міжнародного права і тривоги про самогубне застосування в найближчому майбутньому штучного інтелекту?

На думку більшості глибокодумних людей, однією з головних причин проблем, що постали перед людством у ХХІ ст., є втрата цінностей та моральних імперативів, вироблених найвидатнішими мислителями і моральними авторитетами упродовж століть. Ця проблема багатовимірна й охоплює особисте і суспільне життя людини, а також глобальні процеси планетарного рівня, що значно прискорюються в цифрову епоху. Нижче ми торкнемося кількох ключових аспектів.

Традиційні цінності піддаються впливам глобалізації, технологічного прогресу і викликаній ним секуляризації. Це часто дезорієнтує і, як наслідок, викликає розгубленість і втрата опертя в новій реальності. Розмивання сімейних, релігійних та етичних основ є головною причиною соціальної нестабільності.

Сучасна культура і ЗМІ акцентують на індивідуалізмі, матеріальному добробуті та самореалізації будь-якою ціною, зокрема за рахунок суспільних інтересів. Це призводить до байдужості, розриву соціальних зв'язків і неприйняттого матеріального розшарування.

Розвиток нових технологій, як-от соціальні мережі, біотехнології, ШІ, спричиняє нові моральні виклики, що стають надзвичайно загрозливими при втраті традиційних цінностей. Згадаймо проблеми приватності в цифрову епоху, етичності редагування генома людини та її клонування, боротьби з дезінформацією та маніпуляцією в інфопросторі. Відсутність чітких моральних орієнтирів у цьому разі може мати катастрофічні наслідки.

Маніпуляції в інформаційному просторі спричиняють втрату довіри до державних і міжнародних інституцій, а навіть і до самих демократичних цінностей. Це, своєю чергою, спричиняє зростання популізму, радикалізацію, поділ суспільств, ворожнечу і, у висліді, неможливість вирішення проблем, що потребують колективних зусиль, часто у планетарному вимірі, таких, наприклад, як зміна клімату, подолання глобальної нерівності і голоду.

Було б несправедливо стверджувати, що людство не зробило жодного поступу в гуманітарній сфері, та перед нами все ще довга і терниста дорога до омріяного золотого віку.

На наш погляд, одним із головних чинників подоланням згаданих проблем в Україні є шкільництво, а роль вчителя як носія і медіатора найвищих цінностей, його щоденної копіткої роботи – визначальна. Відтак, виховання таких учителів стає першочерговою задачею закладів вищої освіти України [1].

Сучасне суспільство чекає від шкільної освіти результативності кардинальних змін щодо формування в молоді не лише різних компетентностей на основі конкретних знань і вмінь, а й непорушних моральних цінностей патріотів України з яскраво вираженими культурно-національною і громадянською ідентичностями, відкритих до співпраці у вирішенні світових проблем. Для цього в межах НУШ запроваджений ціннісний підхід, тобто така організація освітнього процесу, за якої у здобувачів освіти успішно формуються фундаментальні цінності [2] для всього подальшого життя і взаємодії з оточуючим світом. Це означає, що школа стає цілісним освітнім простором, де виховується гармонійно розвинена особистість.

По-особливому ціннісний підхід зазвучав щодо нової теорії навчання предметів мовно-літературної галузі, покликаних, поряд з іншими завданнями,

формувати внутрішній світ здобувачів освіти, залучати їх до осмислення світових скарбів, розвивати культуру міжнаціональних стосунків, виховувати толерантність, інтелігентність, що є фундаментом системи цінностей як окремих особистостей, так і народу, і країни загалом.

Для вчителів зарубіжної літератури впровадження ціннісного підходу до освіти не стало абсолютно новим викликом. Адже за роки вивчення предмета в школах незалежної України вченими та вчителями досліджувалися різні аспекти цієї проблеми. Серед них:

- *формування гуманістичних цінностей*, оснований на повазі до особистості учня, розвитку його індивідуальних здібностей і створенні сприятливого освітнього середовища для самореалізації (О. Білецький, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, Г. Островська, О. Пронкевич, Г. Токмань та ін.);

- *естетичний розвиток учнів-читачів*: оцінювання основних моральних категорій за посередництвом естетичних критеріїв твору (А. Вітченко, В. Гладишев, Н. Грицак, Н. Волошина, О. Ісаєва, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Л. Овдійчук, Б. Шалагінов та ін.);

- *розвиток емоційного інтелекту*: навчання учнів розумінню й аналізу своїх емоцій, емпатії, мирному і справедливому розв'язуванню конфліктів та побудові здорових взаємин (О. Ісаєва, А. Лісовський, І. Ненько, Н. Падалка, Є. Пасічник, К. Сторчак та ін.);

- *інтеграція етичного компоненту*: навчання курсу літератури в поєднанні з обговоренням морально-етичних проблем, що сприяє формуванню стійких етичних орієнтирів (О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, Я. Ружевич, А. Ситченко, Ю. Султанов та ін.);

- *формування громадянської ідентичності*: залучення здобувачів освіти до участі в соціальних проєктах, волонтерській діяльності та інших ініціативах, спрямованих на формування відповідального громадянина (Ж. Клименко, Є. Пасічник, Ж. Свірська, О. Слоньовська, Л. Удовиченко та ін.);

- *культурно-національна ідентичність*: виховання на основі поваги до національної культури, традицій і мови, а також толерантності до культурного розмаїття (В. Гладишев, Н. Гоголь, Н. Грицак, А. Градовський, О. Дорошкевич,

Ж. Клименко, Є. Пасічник, К. Сторчак, Ж. Свірська, О. Слоньовська, Л. Удовиченко, Б. Шалагінов та ін.);

• *навчання через співпрацю*: організація освітнього процесу таким чином, щоб здобувачі освіти вчилися працювати в команді, розвивали толерантність і взаємоповагу (Н. Грицак, О. Ісаєва, А. Мельник, О. Ратушняк, І. Небеленчук, Г. Токмань, А. Ситченко, В. Шуляр та ін.).

Сьогодення вимагає опрацювання нових аспектів ціннісного підходу: *створення безпечного освітнього середовища* для учнівського комфорту та впевненості; *виховання відповідальності та екологічної свідомості* для розуміння здобувачами освіти ролі кожної особистості у збереженні природних ресурсів і підтримці сталого розвитку.

Ціннісний підхід до освіти – це інвестиція в майбутнє. Школа, яка формує не лише знання, а й цінності, виховує не просто освічених, а й відповідальних, доброзичливих громадян, здатних змінювати світ на краще.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Н., Ісаєва О. Студенти покоління Z: проблеми освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. № 1 (21). С. 64–72. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/210223> (дата звернення: 24.01.2025). DOI: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.1\(21\).2020.210223](https://doi.org/10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223).
2. Rokeach M. The nature of human values. New York: Free Press. 1973. 438 p. URL: <https://archive.org/details/natureofhumanval00roke/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 24.01.2025).
3. Zinchko V., Udovychenko L., Maksymenko A., Gevorgian K., Nesterenko T., Honcharuk V. Project-based learning in the training of future philologists. *Journal of the University of Zulia*. 2021. № 12 (35). P. 134–147. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/37045/40217> (дата звернення: 24.01.2025). DOI: <https://doi.org/10.46925//rdluz.35.08>.